

ЛЕКЦІЯ 3: ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІОЛОГІЯ ВІЙНИ ТА МИРУ

1. Особливості прояву взаємозв'язку миру та війни у соціальному світі європейського суспільства

1. Особливості прояву взаємозв'язку миру та війни у соціальному світі

Сучасне формування вимірів світу зосереджене на основних концепціях гуманізму, соціоцентризму, антропоцентризму, а також мироцентризму та війноцентризму. Дослідження світу як цілісності вимагає постановки нової концепції – світоцентризму, а саме єдності мікро-, мезо-, макро- та метарівнів світового організму. Тому відображення сутності соціального світу потребує аналізу особливостей прояву взаємозв'язку миру та війни у конкретноісторичному розвитку соціального світу, його визначеності як диспозиції соціальних суб'єктів у вирішенні нагальних проблем суспільства (зміцнення миру і безпеки держав) у діяльнісно орієнтованій вимірності соціального світу.

Комплексний підхід до вивчення проблеми війни і миру, представлений у роботах К. Клаузевіца, зокрема у його концептуалізації поняття інтегральної війни, Е. Вайда, Р. Коуіна, Л. Уайта, які вивчали особливості військової та миротворчої діяльності, Х. Терні-Хая, що здійснив експлікацію розвитку світу в протилежних процесах хаосу і порядку, В. Сагатовського, який дослідив мир як цілісну систему, А. Першица, Ю. Семенова, В. Шнірельмана, які аналізували функції війни, І. Панаріна, що вивчав комплексний характер інформаційної війни, тощо.

У сучасному глобалізованому світі виникають різноманітні процеси, які дестабілізують світову політичну, економічну, соціальну системи. Через боротьбу країн за природні ресурси, спроби отримати лідерство на світовій арені світова спільнота часом забуває про наслідки неефективного управління та неналежної уваги до першочергових проблем: попередження глобальних та локальних війн згуртованими стратегічними засобами й

застереження Світу від масштабних конфліктів, а також стабільне підтримання миру на Землі. Започаткування культури миру у сучасному світі дасть змогу відтворити механізми попередження конфліктних ситуацій та вмотивує протиборчі сторони спільно діяти на етапі становлення процесу розвитку соціального світу. На практиці ключ до культури миру є перетворенням жорстокої конкуренції у співпрацю країн для досягнення спільних цілей [194, с. 19].

Для знаходження міри війни та миру необхідно знайти межу, де виникають зміни атрибутивних якостей в соціальному світі, коли можна стверджувати, що відбувається війна або світ знаходиться в мирі. Наприклад, звичайний страйк, набуваючи широкомасштабності, перетворюється на революцію або громадянську війну, з'являється нова якість, відбувається розвиток міри. Але коли конфлікт вирішено або процес революції не знайшов відображення в усіх сферах життя суспільства, втратив свої якості, відбулася втрата сутності, а значить втрата міри, тоді і виникає явище, протилежне конфлікту і революції. Кількісні та якісні характеристики можуть діяти тільки взаємопов'язано, вони впливають на зміну міри у єдності, неподільності.

Тож, продовжуючи ідею культури миру та війни, зауважимо, що насильство породжує ще більше насильство в суспільствах із досвідом громадянської війни. Це актуалізує поняття політичного, соціального та економічного насильства і показує, як громадянська війна створює умови, в яких насильство з різними цілями, такими як самосуд, повстання, групове насильство і ксенофобія можуть співіснувати і процвітати. Приклади з Південної Африки, Північної Ірландії, Лівану та Сирії ілюструють симбіоз між різними видами насильства та демонструють як культура війни може зберігатися навіть після її закінчення [190].

Якщо відбувається перехід однієї атрибутивної якості в іншу, змінюється стан соціального світу. Наприклад, мирне співіснування після воєнних дій можливе, якщо одна зі сторін отримала бажані умови

співіснування; вичерпані протиріччя; виникла вимушена або природна згода сторін; воєнні дії призупинені попри серйозні протиріччя, але жодної із сторін не вигідне застосування воєнної сили. Таким чином, в залежності від зміни міри, зміни кількісних та якісних характеристик явища, світ війни може перетворитися у світ миру, світ існування у світ розвитку і т.ін.

Важливу роль у досягненні миру грають міжнародні організації, такі як ООН, НАТО, Міжнародний суд в Гаазі та ін., соціальні інститути, які спрямовані на реалізацію певних соціальних функцій. Саме вони виступають як розвиток міри війни та миру, балансують ситуацію у світі. Статут ООН передбачає застосування насильства тільки за рішенням Ради безпеки ООН. Тому ООН проводить миротворчі місії в конфліктних точках планети. У міжнародних відносинах для уникнення воєнних дій демократичні країни використовують римський принцип *par in parem non habet potestatem* (рівний над рівним не має влади). Соціологами та економістами з міжнародної групи експертів з миру Інституту миру разом з Центром миру та вивчення конфліктів розроблений «Глобальний індекс миролюбності», який враховує як внутрішні фактори, наприклад, рівень насильства в країні і злочинність, так і зовнішні міжнародні відносини країни, витрати на військові потреби та інші параметри. За цими показниками вчені аналізують ступінь захищеності або критичного становища тієї чи іншої країни, щоб вчасно допомогти в усуненні і попередити конфліктну ситуацію [195].

У сучасному світі концепція гуманізму спрямована на розвиток прав і свобод людини, запобігання війн, вирішення конфліктів дипломатичним шляхом без матеріальних і фізичних втрат, таким чином утверджуються цінності життя. Паралельно формуються технології розвитку миру і розвитку війни. Досягнення науково-технічного прогресу, які створюються заради миру й безпеки суспільства, призводять і до стимулювання швидкої еволюції військової справи. Але воєнні заходи взаємопов'язані із заходами миру, вони спрямовані на досягнення мирної обстановки у світі й припинення воєнних дій. Тож такі процеси відбуваються у діалектичній єдності й боротьбі.

Концепція мироцентризму втілюється у громадянському суспільстві як прагнення і дії суспільства щодо задоволення своїх потреб, досягнення гідного життя із акцентом на духовні та матеріальні цінності. Війноцентризм акцентує на ролі держави в соціальному світі, через що виникає небезпека тоталітарного чинника в суспільстві, на зміні духовних і матеріальних цінностей на безпосередній розвиток військово-промислового комплексу і перетворення гуманітарної орієнтації устрою життя на воєнну. Якщо відносини між громадянським суспільством і державою не гармонізовані, виникає боротьба між мироцентризмом і війноцентризмом, абсолютизується одна сторона стратегії суспільства, внаслідок цього відбувається деструкція усіх елементів системи, а значить і системи соціального світу в цілому.

Іншою характерною рисою XXI століття є впровадження ІТ технологій в усі сфери життєдіяльності людей: наука, виробництво, побут. Це призводить до взаємозалежності різних галузей народного господарства і будь-які порушення в системах передачі інформації або обмеження передачі інформації можуть призвести до глобальних катастроф. Такі катастрофи можна назвати інформаційними катастрофами. Важливість міжнародного співробітництва для вирішення проблем, які виникають у цій сфері, вкрай необхідна.

Зараз у світі інформаційна війна розглядається як інформаційно-інтелектуальна і ведеться на нових фронтах: культурному, цивілізаційному, етнічному, релігійному [111, с. 3]. Інформаційна війна розглядається як система, а це означає, що вона раціонально і спрямовано впливає на організацію світового інформаційного простору. Отже, інформаційна війна є спонукальним фактором для більш радикальних дій та масштабних конфліктів. Тому необхідне вироблення інформаційного імунітету проти маніпуляції та руйнуючого впливу на життя суспільства.

У наш час виникла віртуальна війна – бурхливе обговорення реальної війни в соціальних мережах, протиборство на словах із застосуванням ненормативної лексики, кожна сторона віртуальної боротьби відстоює свої

позиції, а слова є інструментом впливу та віртуальною зброєю. Так, в 2014 році під час кровопролитного протистояння – революції на Майдані Незалежності в Києві та під час війни на Сході України організувалась так звана «диванна сотня», яка веде словесну війну в мережі Internet.

Війну слід розглядати як складне суспільно-політичне явище, що включає сукупність різних видів боротьби: політичну; економічну; військову; інформаційну та ін., які ведуть між собою держави або суспільні системи [139, с. 4]. Визначення демонструє, що незалежно від виду боротьби, політичної, економічної, військової, інформаційної та ін., форма вираження змісту не змінюється – відбувається протистояння сторін, яке часто переходить в озброєний конфлікт, а інколи у війну, а причинами боротьби можуть бути політичні, економічні, соціальні, культурні, етнічні та інші суперечності між країнами або суспільними системами всередині країни (громадянська війна).

Через існування ядерної зброї на планеті постає загроза ядерної війни, яка зрештою неминуче призведе до екологічної, економічної, соціальної, політичної, культурної та інших руйнацій. У війні із застосуванням ядерної зброї форма озброєної боротьби знищує її зміст [139, с. 5]. Єдиними прикладами бойового застосування ядерної зброї в історії людства є атомні бомбардування Хіросіми і Нагасакі у часи Другої світової війни 6 і 9 серпня 1945 року, відповідно. Ядерна війна спрямована на тотальну руйнацію живої матерії та може призвести до винищення обох сторін протистояння, навіть тієї, яка використала цю зброю. Така війна змінює не форму боротьби, а увесь її зміст, елементи, компоненти та систему в цілому. Озброєна боротьба перестає бути засобом досягнення політичних, економічних, соціальних та інших цілей. Виникає загибель біологічної матерії, постає загроза метаіснуванню живого.

У війнах майбутнього (нова війна шостого покоління) знайде широке використання променева зброя: електромагнітна і акустична. Дія цієї зброї буде досягатися лазерним, радіочастотним, інфразвуковим

випромінюваннями, а також електромагнітними і акустичними перешкодами, що мають і зараз загальну назву – радіоелектронні перешкоди [139, с. 17].

Одним із видів війни, який виділяв К. Клаузевіц, є інтегральна війна – не лише розгром озброєної сили противника, але і повне його винищення, поневолення, викорінення його як нації [156, с. 18].

В той же час війну ведуть не тільки для того, щоб вбивати. Початковою метою є перемога, а кінцевою – мир, відновлення гармонії [156, с. 17]. Отже, мир є природною формою соціального світу для людства. Мир сприяє духовному, психологічному, економічному, політичному відновленню держави.

Особливо важливою є проблема справедливої війни, яка розкривається в роботах Г. Жоміні, К. Маркса та Ф. Енгельса, П. Сорокіна, М. Головіна, А. Свечіна та інших. У них стверджується, що іноді, щоб досягти справедливості, необхідно піти найскладнішим і руйнівним шляхом – насильства [82]. З цих позицій, нібито, насильство стає справедливим інструментом досягнення миру. На нашу думку, таке обґрунтування «справедливої війни» є зброєю агресора, що намагається виправдати свої насильницькі дії. Ш. Монтеск'є говорив, що найжорстокіша тиранія – є та, яка виступає під стягом законності і справедливості.

Разом із руйнівним, дезорганізаційним характером війна, по суті, є і найголовнішим актом творчого начала [156, с. 95]. Тож, якщо війна відбувається у випадку перебудови світу, коли архаїзований устрій заважає розвиватися суспільству, тоді воєнні дії мають позитивний вплив. Вони вибудовують світопорядок – формування мирної структури світу та спрямовані на мирне врегулювання.

Одним із видів війни є «справжня» війна – це конфронтація між двома і більше автономними групами, що викликає санкціоновані суспільством організовані тривалі у часі озброєні дії, в яких бере участь вся група або, що буває частіше, її частина, з метою поліпшити свій матеріальний, соціальний, політичний або психологічний стан, чи в цілому шанси на

виживаність [35, с. 57]. Звідси слід зауважити, що війна може мати різний характер: раціональний характер має війна, яка здійснюється через санкціоновані суспільством, злагоджені та організовані воєнні дії; цільовий характер війни пов'язаний із матеріальними, соціальними, політичними або психологічними інтересами; технічний характер виявляється у розробці і застосуванні новітнього озброєння. Технічна сфера має взаємозв'язок із науковою сферою. Із розвитком науково-технічної сфери війни набували іншої форми, масштабу, ресурсна база розширювалася новою досконалою зброєю масового ураження. Ресурси завжди відкриті.

Результатом та завершенням війни є мир, але процеси, які характерні для цих феноменів мають різну спрямованість. Війна спрямована на протиборство, деформацію, деструкцію, а мир – на улагодження, організацію, гармонізацію, творення.

На сучасному етапі конкретно-історичного розвитку соціального світу виділяють гібридні і мережеві війни.

Гібридна війна втілює в собі суміш протистояння в усіх сферах життєдіяльності суспільства із задіянням терористичних сил. Виявляється як відкрита або прихована агресія однієї країни по відношенню до іншої із інформаційним протиборством і пропагандою. У процесі змінюється конфігурація війни: економічна – інформаційна – державна – громадянська – терористична боротьба. Має воєнно-локальний характер через акумулювання деяких територій країни, на яких ведуться воєнні дії із інформаційним впливом кожної сторони.